

2. Charakteristiky požáru a úloha hasičů

Než přistoupíme k dalším tématům, zopakujeme si některé základní pojmy a definice z oblasti protipožární ochrany a nastíníme postupy řešení problematiky a klasifikaci požárů. Druhá část kapitoly se bude týkat úlohy hasičů a popisu jejich činnosti v oblasti represe, prevence a vyšetřování příčin požáru. Přitom se krátce dotkneme organizace integrovaného záchranného systému.

2.1 Základní pojmy a definice

Hoření lze z fyzikálně chemického pohledu vyjádřit ve formě souboru rychlých oxidačně redukčních řetězových reakcí. Dochází ke vzniku a kombinaci volných radikálů. V drtivé většině případů je nutné, aby byl při tomto procesu přítomen kyslík, výjimku tvoří např. některé kovy. Protože v konkrétních případech nejsme schopni kvantitativně zpracovat složitý systém kinetiky těchto chemických reakcí, nelze realizovat ani standardní vědecké metody řešení této skupiny problémů, založené na postupech, využívaných v mechanice kontinua. A i kdyby byla kinetická data k dispozici, vyskytly by se další komplikace, spojené se simultánním řešením řady procesů, k nimž patří vypařování, pyrolýza, proudění plynů a tuhých částic, kombinovaný přenos tepla radiací, konvekcí i kondukcí. Proto jsou základní postupy založeny v prvé řadě na experimentálních výsledcích, jak je v tomto oboru běžné.

Způsob hoření závisí zejména na množství kyslíku. **Dokonalé hoření** může probíhat pouze za přítomnosti dostatečného množství kyslíku, tzn., které odpovídá úhrnné bilanci spalování popř. jej převyšuje. Produkty hoření jsou pak již nespalitelné. **Nedokonalé hoření**, k němuž dochází za nedostatku kyslíku, bývá při požáru velmi časté. Při něm vznikají spalitelné sloučeniny, které jsou často toxické. Oba způsoby hoření se mohou při požáru navzájem kombinovat.

Rychlost reakce je dalším důležitým parametrem. Podle ní lze provést zařazení určitého způ-

sobu hoření mezi ostatní oxidačně redukční procesy. Relativně nejpomaleji probíhá **hoření pevných látek**. Ty se musí před vlastním procesem nejprve tepelně rozložit (viz *Tabulka 2-1*). Následují **hořlavé kapaliny**, které dělíme do 4 tříd nebezpečnosti podle hodnoty bodu vzplanutí. Typickými hořlavými kapalinami 1. třídy s teplotou vzplanutí do 21°C jsou benzin, etanol, toluen nebo aceton. Druhá třída spadá do rozmezí 21° - 55°C; sem patří např. petrolej, motorová nafta a kyselina octová, třetí 55° - 100°C (lehké topné oleje, fenol, kresol). Ve 4. třídě (100° - 250°C) jsou téměř všechny druhy mazacích a rostlinných olejů a např. hydrochinon. Ovšem v současnosti již existují lubrikanty, které nejsou klasifikovány jako hořlavé kapaliny. **Teplota vzplanutí** je definována jako nejnižší teplota, při které vzorek hořlavé kapaliny v k tomu určeném zkušebním přístroji vyvine tolik par, že jejich směs se vzduchem po přiblížení zkušebního plamínku vzplane a po oddálení tohoto iniciátoru opět zhasne.

Před hořením musí dojít k **odpaření kapaliny**. Rychlejší reakce proto odpovídají obecně hoření plynů, kde tento proces odpadá. Naopak pomalejší je doutnání a žhnutí, které se týká zejména pevných látek nebo makromolekulárních kapalin. Extrémně pomalou reakcí je koroze, pokud ji chceme do těchto úvah zahrnout. Nulová rychlost reakce platí u látek, nepodléhajících korozi.

Výbuch lze rovněž považovat za analogickou reakci jako je hoření. V tom případě je reakční rychlost ještě daleko vyšší a dochází k tlakovému nárůstu, který vyvolá zhuštění a následně zředění atmosféry. Hořlavé páry, které vzniknou odpařením kapaliny, vytvoří za určitých meteorologických podmínek výbušný oblak, který se může pohybovat od místa výronu k místu iniciace exploze. V tom spočívá nebezpečnost použití hořlavých kapalin 1. a 2. třídy v praxi. Pokračujme dále v *Tabulce 2-1*. Vysokými reakčními rychlostmi se vyznačuje výbuch hořla-

vého prachu. Kombinací všech tří případů může nastat **prostorový výbuch** s rychlostí čela rázové vlny až několik set m/s.

Pokud bychom chtěli zahrnout ještě další procesy, pak ještě s vyššími rychlostmi probíhá exploze výbušnin. Střeliviny, které se plní do nábojů palných zbraní jako hnací prostředek, vyvinou rychlost jen o málo menší než 1000 m/s. Trhaviny, využívané pro práce spojené s rozrušováním skal a přemísťováním zeminy, se vyznačují rychlostí až 10 000 m/s. Nastává detonace, výbuchový tlak dosahuje až 10 MPa, výbuchový objem vzroste na 280 až 1000 litrů/kg /Hähnel 1989/.

Požární zatížení je důležitou požárně-technickou charakteristikou prostorů budov nebo staveb. Odpovídá ekvivalentnímu množství suchého dřeva v kg, připadajícímu na 1 m² podlahové plochy. Největší požární zatížení zpravidla vykazují výškové regálové sklady s hořlavými výrobky balenými v hořlavých obalech a také velké zásobníky s hořlavými kapalinami. U skladů existují optimální podmínky pro rychlý rozvoj a šíření plamenů.

Tabulka 2-1.

Přehled oxidačně redukčních dějů o různé rychlosti průběhu /Hähnel 1989/.

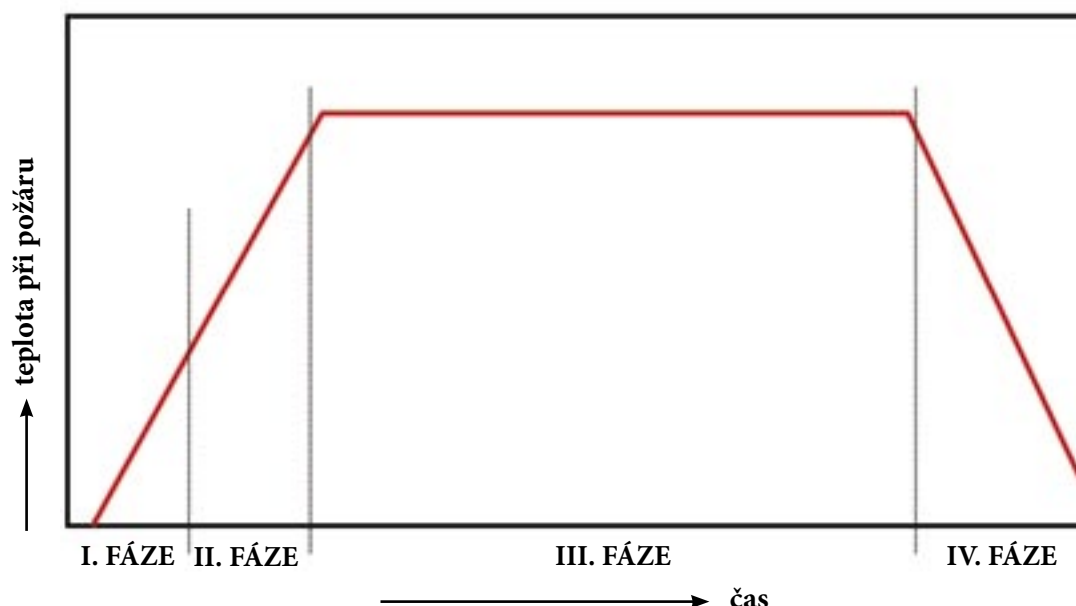
Oxidation-reduction processes with different conversion velocity /Hähnel 1989/.

Látka, jev	Rychlost odhořívání nebo čela rázové vlny (výbuch)	Poznámka:
Prostorový výbuch směsi prachů, plynů a par	Stovky m/s	Reakce v celém objemu, směs s předehřevem, výbuchový tlak ~1,1 MPa
Výbuch hořlavého prachu, rozptýleného ve vzduchu	~ 80 m/s	Výbuchový tlak ~1,1 MPa
Výbuch plynu	~ 70 m/s	Reakce bez vypařování, tlak ~1,1 MPa
Výbuch hořlavých par	~ 60 m/s	Oblak par se může pohybovat více než 1000 m od zdroje, tlak ~1,1 MPa
Hoření plynů	20 až 200 m/min	Odpadá vypařování, proto obecně rychlejší
Hoření kapalin	10 až 50 m/min	Hořlavé kapaliny se dělí do 4 tříd nebezpečnosti
Hoření pevných látek	0,2 až 3,0 m/min	Hoření plamenné nebo bezplamenné
Žhnutí a doutnání pevných látek a makromolekulárních kapalin	Řádově mm/min	Při teplotách 400° až 600°C za nedostatku kyslíku
Látky, postižené korozí	Řádově do hloubky mm/rok	Velmi pomalá reakce
Inertní látky	Rychlost = 0	Nereagují

Stavební materiály se rozdělují do 5 skupin podle hořlavosti:

- A – nehořlavé (např. cement, beton, kamenivo, sklo, čedič, ocel);
- B – nesnadno hořlavé (dřevocementové desky, lignos, PVC neměkčený);
- C1 – těžce hořlavé (překližky, umakart, podlahoviny PVC, dub, buk, akát, jasan, kaštan, javor, habr);
- C2 – středně hořlavé (dřevotřískové a dřevovláknité desky, bříza, jilm, modřín, borovice);
- C3 – lehce hořlavé (pilinové desky, hobra, sololit, polystyren, polyuretan, molitan, podlahové textilie, třešeň, ořech).

Definice požáru. Dostáváme se k otázce, co to vlastně je požár? Nabízí se úřední výklad, uvedený ve vyhlášce č. 246/2001Sb.: „**Požár je každé nežádoucí hoření, při kterém dojde k usmrcení nebo zranění osob nebo zvířat, popř. vzniknou škody na materiálních hodnotách nebo na životním prostředí, anebo při němž byly zmíněné hodnoty bezprostředně ohroženy.**“

Obrázek 2-1. *Fáze rozvoje neovlivňovaného požáru.*
The phases of the free fire development.

Fáze rozvoje požáru. Nehašený požár prochází čtyřmi základními fázemi vývoje, které přibližuje **Obrázek 2-1**. První fází je postupné zahřívání hořlavé látky, které vede ke vznícení. Je doprovázeno nárůstem teploty, základní charakteristikou procesu. Další fází je rozhořívání v místě vzniku požáru. Stále dochází k lokálnímu růstu teploty. Pokud je požár zjištěn v první nebo na začátku druhé etapy, je snadné ho uhasit, zpravidla postačí přenosný hasicí přístroj nebo spuštění stabilního hasicího zařízení (SHZ). Ovšem dostane-li se požár do třetí fáze hoření, poměry se změní. Teplota vzroste na vysokou úroveň, zvýší se i množství sálavého tepla. Požár může zachvátit celý objekt. Vytváří se postupně rovnováha mezi uvolněným teplem a teplem, odvedeným z požářiště do okolí, takže teplota už dále neroste. Poslední, tj. čtvrtá fáze, spočívá v postupném uhasinání. Teplota klesá, protože už se spálily všechny hořlavé látky a přestalo se uvolňovat teplo.

Příklad: Obsluha v restauraci vybere nedopalky z popelníků a vysype je mezi papírové ubrousky do krabice pod pultem. Nedopalky s teplotou kolem 235°C ubrousky ohřívají až začnou doutnat. Začíná 1. fáze požáru. Papíry se rozhoří a plameny se přenesou na kartónovou krabici (2. fáze). Pak plameny vyšlehnou mimo pult a zasáhnou další hořlavé předměty (3. fáze). Poněvadž nepopraskala okna a v místnosti se vyčerpá vzdušný kyslík, požár začíná uhasinat (4. fáze). **Obrázek 2-2**

ukazuje praktický případ, který se skutečně stal. V kanceláři, kde byl zákaz kouření, si nezodpovědný kuřák neodpustil svoji zálibu a pak odhodil nedopalek do koše s papírovým a plastovým

Obrázek 2-2. *Stav po požáru, způsobeném odhozením nedopalku do koše.*
Office after the fire, caused by a cigaret thrown into waste basket.

Tabulka 2-2.

Charakteristiky hoření některých látek ve směsi se vzduchem za atmosférického tlaku /Lees, 1996/.
 Burning characteristics of selected matters in mixture with air at atmospheric pressure /Lees, 1996/.

Látka	Meze zápalnosti % obj.		Teplota vznícení °C	Bod vzplanutí °C	
	Dolní	Horní		(a)	(b)
Aceton	2,6	13	465°	-18°	-9°
Acetylén	2,5	100	305°	-	-
Čpavek	15	28	651°	-	-
Benzen	1,4	8,0	562°	-11°	-
n-Butan	1,8	8,4	405°	-60°	-
Sirouhlík	1,3	50	90°	-30°	-
Oxid uhelnatý	12,5	74	-	-	-
Cyklohexan	1,3	7,8	245°	-20°	-
Etan	3,0	12,4	515°	-135°	-
Etylén	2,7	36	490°	-121°	-
Etylén dichlorid	6,2	15,9	413°	13°	18°
Etylénoxid	3	100	429°	-	-20°
Vodík	4,0	75	400°	-	-
Metan	5,0	15,0	540°	-	-
Propan	2,1	9,5	450°	-104°	-
Propylén	2,4	11	460°	-108°	-
Styrén	1,1	6,1	490°	32°	38°
Toluen	1,3	7,0	536°	4°	7°
Vinylchlorid	4	22	472°	-	-78°

(a) v uzavřeném kelímku (b) v otevřeném kelímku

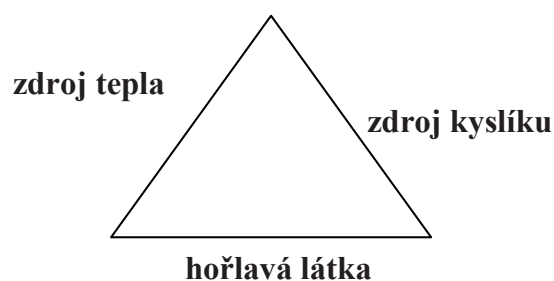
odpadem. Koš se pozdě v noci rozhořel, a i když oheň sám uhasl, stačil napáchat značné škody na stěnách, podhledech a výpočetní technice.

Hořlavost plynů a par. Tyto charakteristiky se vyhodnocují pro směsi látky se vzduchem, spadající do koncentračních mezí, ve kterých se může zážeh realizovat. **Zapálení** směsi lze provést dvěma způsoby: **lokálně**, prostřednictvím jiskry nebo malého plamínku, který je „vložen“ do objemu této látky, anebo **objemově**, na základě ohřátí celého objemu látky na zápalnou teplotu. Vznik požáru vyžaduje **dodávku tepla z externího zdroje** až do okamžiku, kdy se plameny stanou „soběstačnými“ v důsledku vývinu značného množství tepla, uvolněného při hoření. V *Tabulce 2-2* jsou uvedeny teploty vznícení a body vzplanutí pro vybrané látky. **Teplota vznícení** je taková teplota, při níž v důsledku zahřívání molekulárním pohybem a akumulací tepla dochází k samovolnému vznícení látky.

Samovznícení může nastat v technické praxi v mnoha konkrétních případech i při pokojo-

vých teplotách. Přehled nejdůležitějších uvádí *Tabulka 2-3*.

K **samovznícení** může dojít též v důsledku toho, že zahřívání látky způsobí mikroorganismy, aktivní v jejím vnitřku, nebo na **chemickém základě**, exotermickou reakcí mezi vhodnými reagenty. Přitom může dojít rovněž k výbuchu. Příklady takových chemických látek uvádí *Tabulka 2-4*.

Obrázek 2-3. Požární trojúhelník.
 The fire triangle.